

Nieuwsbrief zeetrek tellingen

In deze derde nieuwsbrief over zeetrek tellingen geven we een korte update over de ontwikkeling in de telinspanning en blikken terug op een opvallend fenomeen uit het afgelopen telseizoen: zijn Kleine Jagers terug van weggeweest? Maar eerst een onderwerp dat zeetrek tellers nog wel even bezig zal houden....

Najaar 2022: zeetrek tellingen extra relevant vanwege vogelgriep

Het zal geen vogelaar zijn ontgaan dat zich in de afgelopen maanden grote uitbraken van hoogpathogene vogelgriep (HPAI) hebben voorgedaan op broedplaatsen van diverse soorten zeevogels rondom de Noordzee en de Britse Eilanden. In Nederland hebben vooral het bijna volledig mislukte broedseizoen en de grote aantallen dode volwassen Grote Sterns in negen van de tien aanwezige kolonies de media gehaald. Aanvankelijk leken andere koloniebroeders zoals Visdieven en (Kok)meeuwen de dans wat te ontspringen, maar uiteindelijk zijn ook deze soorten getroffen, zij het voor zover nu bekend minder massaal en ook niet overal. In een goed bestudeerde kolonie Visdieven in het Duitse Waddengebied legden echter bijna alle jongen het loodje en werd een kwart van de volwassen broedvogels dood gevonden. Recent werd nog opvallende sterfte gemeld onder juveniele

Zilvermeeuwen in het Waddengebied en bij Bergeenden in de Zeeuwse Delta.

Buiten Nederland werd massale sterfte van Grote Sterns ook opgemerkt in Duitsland, Frankrijk en Engeland. Ook in de grote zeevogelkolonies rondom de Britse Eilanden heeft het virus huisgehouden. Hier zijn Jan-van-Gent en Grote Jager het zwaarst getroffen. De grootste kolonie van Jan-van-Genten in het Noordzeegebied, op Bass Rock, werd in enkele weken tijd gedecimeerd (zie [hier](#)) en dode en stervende (volwassen) genten waren te vinden langs alle kusten van de Noordzee. In Denemarken spoelden er meer dan 1000 aan, wellicht deels afkomstig van de eveneens getroffen kolonie op Helgoland. Bij Grote Jagers in Schotland was in 2021 al een uitbraak geweest, en die intensiverde dit broedseizoen langs de Schotse kusten en eilanden van Shetland, Orkney, de Firth of Forth en de Hebriden. Het totale aantal slachtoffers overstijgt ruim de 1000, waaronder een aanzienlijk

deel van de broedvogels in de grote kolonies van Foula en St Kilda. Op verschillende plekken werd ook veel sterfte onder nestjongen en volwassen vogels vastgesteld bij Zeekoeten, sterns (waaronder de Dougalls Sterns op Cocquet Island) en grote meeuwen.

Wat de impact van deze uitbraken op de populatie-aantallen zal zijn is nu nog niet goed in te schatten, vooral omdat een (waarschijnlijk fors) deel van de sterfte heeft plaatsgevonden buiten de kolonies, waar vindkansen veel kleiner zijn en registratie gebrekkig is. Alleen al op basis van de nu bekende aantallen vondsten valt voor sommige soorten echter een serieuze afname te vrezen, van tientallen procenten. Zo vormen de ca. 8000 dode volwassen Grote sterns die in Nederlandse kolonies werden opgeraapt zo'n 20-25% van het totale aantal broedvogels aldaar. En omdat de meeste soorten zeevogels een 'langzame' life-history strategie hebben (ze leven lang maar beginnen pas op relatief late leeftijd met broeden en krijgen weinig jongen per jaar) kan het wel eens lang gaan duren voordat ze die klap te boven komen. Als dat al gebeurt tenminste; het is onwaarschijnlijk dat het HPAI virus zich de komende jaren koest zal houden en het is nog ongewis of en hoe snel zich immuniteit zal opbouwen in de vogelpopulaties.

In de komende tijd is het zaak om zoveel mogelijk relevante gegevens te verzamelen. Ringterugmeldingen zullen

informatie opleveren over de verspreiding en aantallen van gestorven vogels, en wanneer volgend jaar de broedplaatsen weer bezet worden zal een eerste beeld van het korte-termijneffect op broedpopulaties opdoemen. Ondertussen kunnen ook de zeetrekellingen waardevolle gegevens genereren. Een vergelijking van de aantallen langsvliegende vogels met die in voorgaande jaren kan ons wellicht iets zeggen over veranderingen in de populatiegroottes. Er zijn natuurlijk veel meer factoren dan alleen vogelgriep die beïnvloeden wat wij zien langsvliegen. Daar tegenover staat echter dat buiten het broedseizoen vogels afkomstig uit verschillende broedgebieden en zowel de broedvogels als de niet broedende vogels zich (deels) vermengen op zee, zodat het beeld in principe de gehele populaties kan betreffen.

Figuur 1 toont de landelijke uurgemiddelden van Grote Stern op zeetrekposten in de afgelopen maanden in vergelijking met die in 2016-2020 en 2021 (laatste apart vanwege de bijzondere voedselsituatie vorig jaar; zie het stukje over Kleine Jagers elders in deze nieuwsbrief). Vanaf mei, maar vooral vanaf juni toen HPAI uitbraken zich manifesteerden in de kolonies, bleven de aantallen duidelijk achter bij 'normaal'. Het beeld varieert echter nogal tussen telposten; bij Camperduin waren ze al in mei lager doordat zich in de nabijgelegen kolonie in De Putten minder vogels vestigden, bij Den Haag volgden ze tot in juli min of meer het beeld van recente jaren. Van de grote golf doortrekkers en pleisteraars die zich hier normaliter aftekent vanaf begin augustus is tot dusver echter nauwelijks iets gezien. Aan de andere kant: bij Texel lagen de aantallen in augustus juist iets boven het gebruikelijke niveau, dus betreft het nu een effect van vogelgriep of (ook) van bijvoorbeeld regionale verschillen in voedselaanbod? Opvallend is wel

Grote Stern slachtoffer vogelgriep, Terschelling 18-6-2022
Foto: Hans Schekkerman

dat bij Visdief (+ Noordse Stern) de uurgemiddelden een stuk minder achterblijven bij het normale beeld (fig. 2),

wat zou kunnen rijmen met de indruk uit kolonies dat de sterfte onder broedvogels minder groot was bij deze soort.

Fig. 1. Uurgemiddelden van Grote Stern in het najaar van 2022 (t/m 6/9; staven) vergeleken met die in de jaren 2016-2020 (rode lijn) en 2021 (groene lijn; apart vanwege bijzondere voedselsituatie), voor alle Nederlandse zeetrekposten gezamenlijk.

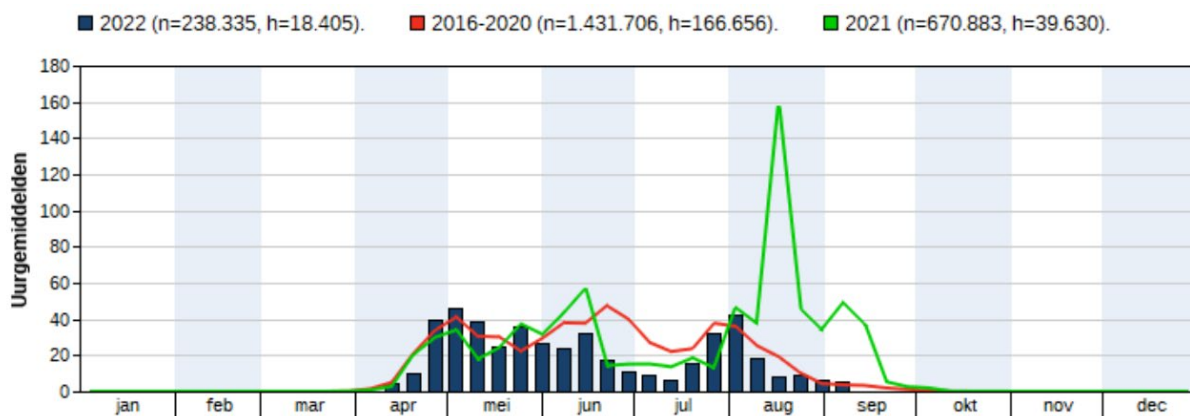

Fig. 2. Uurgemiddelden van Visdief + Noordse Stern in het najaar van 2022 (t/m 6/9, staven) vergeleken met die in de jaren 2016-2020 (rode lijn) en 2021 (groene lijn; apart vanwege bijzondere voedselsituatie), voor alle Nederlandse zeetrekposten gezamenlijk.

Het is nu nog te vroeg om effecten te zien op de aantallen van soorten als Jan-van-Gent, Grote Jager en Zeekoet die pas later in het seizoen talrijker worden voor onze kust. Gezien de berichten uit het buitenland zijn vooral bij de eerste twee merkbare effecten wel te verwachten. Op Britse zeetrekposten lagen de getelde aantallen Grote Jagers in augustus ca. 70% en die van Jan-van-Gent ca. 40% onder die in de vijf jaar daarvoor. Ook al zal het er dus misschien saai op worden aan zee, het is zeer de moeite waard om gewoon door te

blijven tellen zodat we de veranderingen in beeld kunnen brengen. Daarbij is het ook heel zinvol om informatie over kleden te registreren. Daarmee kunnen we wellicht zien wat de impact is geweest op broedsucces, en in hoeverre bepaalde leeftijdsklassen in de populatie meer zijn getroffen dan andere, bijvoorbeeld meer volwassen vogels en minder subadulte, die immers vaak nog niet de broedkolonies bezoeken en zo minder met het virus in aanraking komen. Op naar zee dus!

Zeetrek-uren in seizoen 2021/22

In het afgelopen telseizoen 2021/22 werden door zeetrekters in totaal 6755 uren aan telgegevens ingevoerd op Trektellen.nl. Na 2020/21 (toen 0.8% meer uren) is dat het hoogste aantal ooit, een groot compliment aan de tellers! De huidige grote telinspanning biedt goede vooruitzichten om de aantalsontwikkeling van een aantal zeevogelsoorten te kunnen blijven volgen (zie voor de meest recente trendgegevens de soortpagina's op <https://stats.sovon.nl/stats/>, onder 'Aantalsontwikkeling').

Een punt van aandacht is nog wel de ruimtelijke verdeling van de tellingen, die sterk gedomineerd wordt door de Hollandse kust tussen Den Helder en Hoek van Holland. In het afgelopen seizoen werd alvast iets meer geteld vanaf de zuidwestelijke Delta (5% meer uren). Op de Waddeneilanden is een regelmatige bezetting van telposten lastiger te realiseren dan langs de vastelandskust, maar het is verheugend om te zien dat sinds vijf jaar op Texel een groepje lokale waarnemers jaarlijks een flink aantal uren weet weg te zetten.

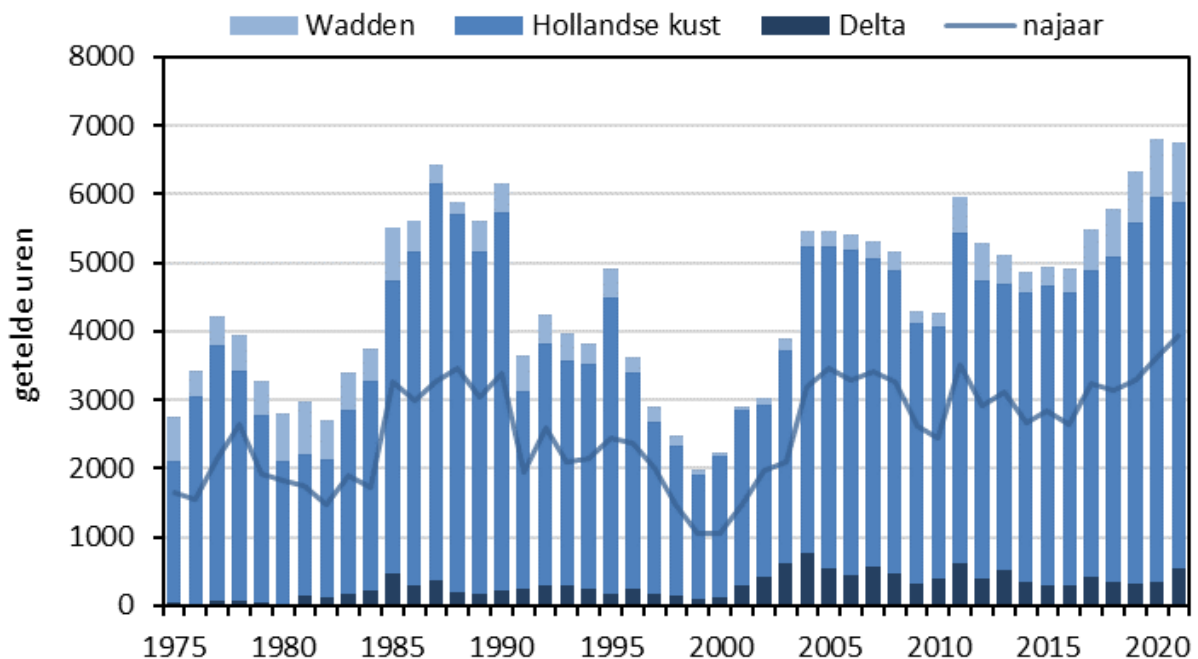

Fig. 3. Aantallen getelde uren op Nederlandse zeetrekposten sinds seizoen 1975/76, verdeeld naar kustregio (staven). De blauwe lijn verdeelt de landelijke totalen in uren in het najaar (juli-december, eronder) en het voorjaar (januari-juni, erboven).

Terugblik: veel Kleine Jagers voor de kust in najaar 2021

Het is alweer een poos terug, maar opvallend genoeg om hier nog even op terug te blikken: najaar 2021 bracht uitzonderlijk veel Kleine Jagers in het kijkerbeeld van zeetrekters. De soort laat al vanaf de jaren '90 een neerwaartse trend zien voor onze kust, die een groot verval van de Europese broedpopulaties weerspiegelt. Dat verval heeft de Kleine Jager op de Europese Rode Lijst inmiddels in de op één na zwaarste bedreigingscategorie gebracht (Endangered). Vorig

najaar werden op Nederlandse zeetrekposten echter ineens aantallen genoteerd die we alleen nog kenden uit de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw. Het landelijke uurgemiddelde (3.0 vogels/u) was zelfs het op twee na hoogste uit alle najaaren sinds 1974 (alleen 1976 en 1994 hoger). Qua timing week het voorkomen in 2021 niet veel af van wat we gewend zijn, maar vanaf half augustus tot begin oktober lagen de getelde aantallen twee tot zes maal hoger dan gemiddeld sinds de eeuwwisseling. Na half oktober vielen ze terug naar een normaal, laag niveau (fig. 4)

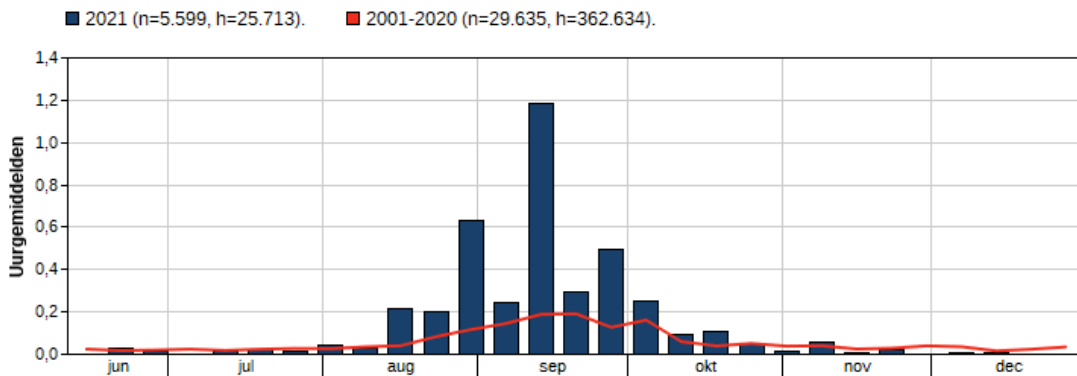
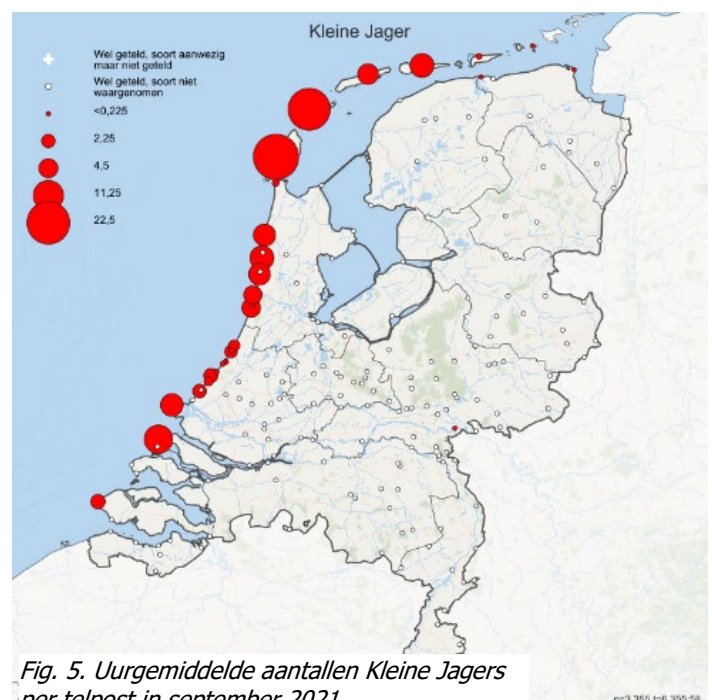

Fig. 4. Uurgemiddelden per week van Kleine Jager op Nederlandse zeetrekposten in najaar 2021 (blauwe staven) en in 2001-2020 (rode lijn).

De grotere aantallen in 2021 waren niet geconcentreerd op piekdagen bij harde westenwind zoals recent gebruikelijk. Ook bij rustig weer vlogen er vaak dagen achtereen veel Kleine Jagers. Zo werden er vanaf Texel op 11-13 september respectievelijk 160, 165 en 231 geteld bij wind tussen W3 en O2, en bij Camperduin op 28-30 augustus 60, 70 en 44 bij N3-4 (alles in 3-4 uren). Daarbij was het beeld veelal niet dat van gerichte trek maar van heen- en weer vliegen door in de omgeving foeragerende vogels; in bovengenoemde voorbeelden vlogen er in totaal vrijwel even veel naar Noord als naar Zuid. Dit suggereert dat veel Kleine Jagers enige tijd op zee voor de kust pleisterden. Dit fenomeen was goeddeels beperkt tot Noord-Holland en vooral de (westelijke) Waddeneilanden (fig. 5). Langs de kust van Zuid-Holland en Zeeland lagen de uurgemiddelden duidelijk lager, behoudens

enkele dagen met flinke zuidwaartse trek bij harde wind, zoals op 15 en 29-30 sep en 6 okt. In die periode namen noordelijker langs de kust de aantallen af.

Wat veroorzaakte deze plotselinge opleving na een jarenlange malaise? De eerste mogelijkheid die opkomt is een uitzonderlijk goed broedjaar, maar dat was 2021 niet. Van 1300 Kleine Jagers waarvan de leeftijd werd genoteerd was 56% eerstejaars, geen groter aandeel dan gemiddeld in de 20 najaren ervoor (54% van 6360). Het beeld dat veel vogels langer in bepaalde kustgedeelten aanwezig bleven suggereert dat de voedselsituatie gunstig is geweest. Voor Kleine Jagers betekent dat: veel vis etende sterns en kleine meeuwen die ze van hun prooi kunnen beroven. Inderdaad lagen ook de vastgestelde uurgemiddelden van Noordse Stern/Visdief, Grote Stern en Stormmeeuw in 2021 veel hoger dan gemiddeld sinds de eeuwwisseling. Vooral veel Noordse Dieven (som van beide

soorten, maar gedomineerd door Visdief) bleven langer dan gebruikelijk grote aantallen aanwezig, tot midden september. Als we de uurgemiddelden van Kleine Jager per najaar sinds 1975 afzetten tegen die van Noordse Dieven (fig. 6) is een positief verband zichtbaar. Dat wordt nauwelijks meer sterker als deze 'index voor het prooiaanbod' wordt uitgebreid met de uurgemiddelden van Grote Stern en Stormmeeuw, twee andere soorten die zeetrectellers geregeld door Kleine Jagers achtervolgd zien worden. Najaar 2021 heeft op deze verbanden wel een grote invloed, omdat de 'slachtoffersoorten' zo uitzonderlijk talrijk waren, maar in 1994 lijkt zich iets vergelijkbaars te hebben voorgedaan.

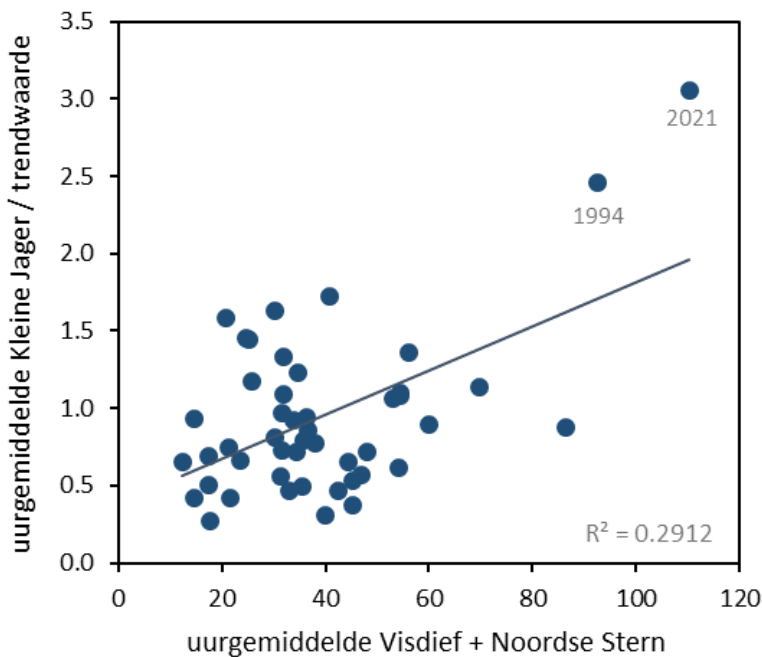

Fig. 6. Talrijkheid van Kleine Jagers in najaren 1975-2021 uitgezet tegen de uurgemiddelde aantallen van Visdief + Noordse Stern. De jaarlijkse talrijkheid van Kleine Jagers is gecorrigeerd voor de afnemende lange-termijntrend, door het uurgemiddelde te delen door de trendwaarde voor dat jaar. ($F_{1,45} = 18.5$, $P < 0.001$)

Als voedselaanbod werkelijk de factor is die zo veel jagers voor de kust bracht mag verwacht worden dat ook het ruimtelijke patroon van hun voorkomen daarmee samenhangt. Dat blijkt inderdaad het geval. Er was een positief verband tussen het uurgemiddelde van Kleine Jager en dat van Noordse Dieven op 13 verschillende telposten in september (de 'piekperiode'). Dit verband wordt nog duidelijker als we rekening houden met verschillen tussen locaties in de 'normale' talrijkheid van beide soorten. Naarmate op een telpost het aantal Noordse Dieven in 2021 groter was

dan gemiddeld in 2001-2020, was ook het aantal Kleine Jagers daar groter dan gemiddeld (fig. 7). Ook deze relatie wordt niet sterker als ook Grote Sterns en Stormmeeuwen worden meegerekend. Deze sterkere samenhang met Visdieven dan Grote Sterns en Stormmeeuwen komt overeen met de vergelijking over de jaren, maar is wellicht toch wat verrassend. Zou het kunnen dat Visdieven hun prooi eerder opgeven dan de grotere soorten, en daardoor profijtlijker zijn te parasiteren door de jagers?

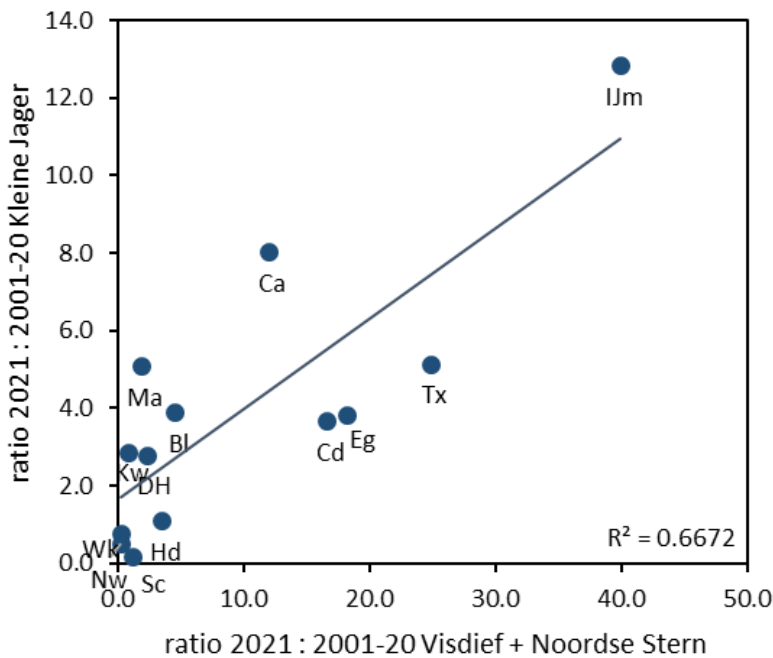

Fig. 7. Relatieve talrijkheid (t.o.v. 2001-2020) van Kleine Jagers in 2021 in relatie tot de relatieve talrijkheid van Visdief + Noordse Stern, op 13 telposten langs de hele Nederlandse kust (Bl Bloemendaal, Ca Castricum, Cd Camperduin, DH Den Haag, Eg Egmond, Hd Huisduinen, IJm IJmuiden, Kw Katwijk, Nw Noordwijk, Ma Maasvlakte, Sc Schiermonnikoog, Tx Texel, Wk Westkapelle). ($F_{1,11} = 20.1, P < 0.001$)

Samenvattend hing het bijzondere optreden van veel pleisterende Kleine Jagers voor de kust van de Waddeneilanden en Noord-Holland in najaar 2021 naar het zich laat aanzien samen met een ongebruikelijke talrijkheid van vogels waarvan ze vis konden stelen, vooral Visdieven. Die talrijkheid zal op zijn beurt een reactie zijn geweest op een grote beschikbaarheid van (kleine) vis. Daarvoor waren er iets vroeger in dat najaar ook al aanwijzingen, in de vorm van de in Nieuwsbrief nr. 2 besproken aanwezigheid van ca. 5000 Zwarte Sterns en duizenden Kokmeeuwen in het zelfde kustgebied.

Tegen de tijd dat de Kleine Jagers arriveerden waren die echter net aan het wegtrekken, terwijl de Visdieven (en de Grote Sterns) langer aanwezig bleven.

Hoewel het nog wat vroeg in het najaar is voor een volledig beeld, lijkt het er niet op dat dit fenomeen zich in 2022 herhaalt: in augustus lagen de getelde aantallen van Noordse stern + Visdief op een vergelijkbaar niveau als in 2001-2020, en die van Kleine Jager nog lager. Het ziet er dus helaas niet naar uit dat 2021 een ombuiging inleidde van de langjarige afname van Kleine Jagers in onze wateren.

Hans Schekkerman
Gerard Troost

contact:
hans.schekkerman@sovon.nl

